

32. BOA. – CevdetHariciye. – Göm.651. – Dos.14.

33. Бачинська О.А. Козацтво в системах Російської і Турецької імперій / О.А. Бачинська // Історія українського козацтва: Нариси: у 2 т. / [редкол.: В.А. Смолій (відп. ред.) та ін.] – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія». – Т.2. – 2007. – С.303-362.

34. Мільчев В. Соціальна історія запорозького козацтва кінця XVII – XVIII століття: джерелознавчий аналіз / В. Мільчев. – Запоріжжя : АА Тандем, 2008. – 369 с.

Мильчев В. И. Специфика управления запорожского/задунайского казачества властными структурами власти Крымского ханства и Османской империи в XVIII в.

Статья посвящена выяснению специфики управления запорожским (также ранним задунайским) казачеством властными структурами и чиновниками высшего ранга Крымского ханства и Османской империи в первой трети и последней четверти XVIII в. Рассмотрены особенности построения вертикалей власти, влияния исторических условий на уровень централизации управления в отношении запорожской казачьей общины.

Ключевые слова: казачество, Войско Запорожское Низовое, Крымское ханство, Османская империя, система управления.

Mil'chev V. I. The features of Zaporozhian / Trans-Danubian Cossacks administration by Crimean khanate and Ottoman Empire authorities during the 18 ct.

The article is devoted to the specific control of Zaporozhian (also an early Trans-Danubian) Cossacks authorities and senior officials of the Crimean khanate and Ottoman Empire during the XVIII century. The features of the construction of vertical power, the influence of historical conditions on the level of centralization and state control in relation to Zaporozhia Cossack community have been examined.

Keywords: Cossackdom, Zaporozhia Cossack Host, Crimean khanate, Ottoman Empire, administrative system.

УДК: 930.1(477)

С. О. Рудько

ДІЯЛЬНІСТЬ М.П. ВАСИЛЕНКА В ПАРТІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЯХ ТА ФОРМУВАННЯ ЙОГО ПОЛІТИЧНОГО СВІТОГЛЯДУ

У статті досліджено участь М. Василенка в політичних організаціях Наддніпрянської України. Здійснено реконструкцію його політичної біографії, встановлено взаємозв'язок між історичним світоглядом науковця та його національно-політичними орієнтаціями, відтворено чинники та еволюцію суспільно-політичних поглядів вченого і визначено його роль в політичних процесах, які відбувались в Україні наприкінці XIX ст. – в перші півтора десятиліття XX ст.

Ключові слова: Микола Василенко, політичний світогляд, Партія Народної Свободи.

Помітне місце у політичній історії України кінця XIX – першої третини XX ст. належить українським вченим-історикам. Відтак одним із важливих завдань сучасної історичної науки є дослідження їх політичної, громадської та наукової діяльності. Вирішення цих питань дасть змогу встановити їх внесок в суспільно-політичне життя України того часу, визначити роль представників української історичної науки в загальноросійських та національному рухах, державотворчих процесах, зрештою становленні модерної національної спільноти. Окрім того, аналіз біографій представників інтелігенції підросійської України дозволяє поглибити знання про характер національних ідентичностей в тогочасному українському суспільстві та їх еволюцію, зокрема про перехід від «дуалістичної» національно-політичної лояльності до української орієнтації. До таких постатей, діяльність яких заслуговує спеціального дослідження, належить знаний історик, організатор Української Академії Наук та її другий президент Микола Прокопович Василенко (1866-1935). М. Василенко був не лише відомим вченим, а й активним учасником суспільно-політичного життя в Україні кін. XIX ст. – поч. XX ст.

Сучасна історіографія зробила лише перші кроки в науковому осмисленні політичної діяльності та формуванні світогляду М. Василенка. До сьогодні проблема участі вченого у політичних організаціях не була предметом спеціального дослідження. Діяльність вченого в партії кадетів фрагментарно розкривається в роботах А. Білоус [5], Н. Думової [14], В. Шелохаєва [16], М. Якупова [22]. Про участь М. Василенка в масонських організаціях дізнаємося із праць А. Серкова [3], А. Авреха [11], Б. Николаевського [12], О. Крижановської [13]. Їх автори підкреслюють активну громадсько-політичну позицію Миколи Прокоповича наприкінці XIX – на початку XX ст.

Джерелами для написання статті послужили матеріали архівних фондів Інституту рукопису НБУ НАНУ, Центрального державного архіву-музею літератури і мистецтва України, Центрального державного історичного архіву у м. Києві, а також опубліковані документи і матеріали «Съезды и конференции конституционно-демократической партии. 1905-1920 гг.». Автор також використав у своїй праці матеріали газети «Киевская мысль» в яких розкривалась політична діяльність М. Василенка.

Значну інформативну цінність для дослідження світогляду вченого мають спогади його дружини Н. Полонської-Василенко, гетьмана П. Скоропадського, а також вчених, які працювали під керівництвом М. Василенка, С. Наріжного та Л. Окиншевича.

Поведінка М. Василенка – політичного і громадського діяча обумовлювалася еволюцією його національної свідомості та політичних переконань. У свою чергу, безумовно, що політичне кредо Миколи Прокоповича формувалось і під впливом набутого ним впродовж його політичної біографії досвіду. У такому сенсі слід говорити про важливу сторінку політичної біографії М. Василенка, яка закріпила ту систему політичних цінностей, якої він притримувався в попередній період. Йдеться про діяльність Миколи Прокоповича в Партії Народної Свободи, що зміцнила набутий ним у попередні роки політичний досвід.

Як зазначають О. Голобуцький та В. Кулик, на поч. ХХ ст. Микола Прокопович був членом Української демократичної радикальної партії. Але слабкість і малочисельність партії та її нездатність провести своїх кандидатів до Державної Думи призвели до того, що багато її членів перейшло до лав кадетів, серед них і М. Василенко [1, с.76]. Проте факт його перебування в лавах УДРП більш ніде не зазначається. Більш вірогідними є відомості про те, що вчений деякий час був членом Товариства українських поступовців, утвореного як українське міжпартійне об'єднання у 1908 р. [2, с.11]. Російський дослідник масонства А. Серков зазначає, що Микола Прокопович в червні 1917 р. брав участь в перетворенні ТУП в Українську партію соціалістів-федералістів [3, с.164]. Проте, на нашу думку, це твердження є сумнівним, оскільки в той час М. Василенко, був активним діячем кадетської партії. Крім того, його стосунки з провідними діячами Товариства в цей період загострилися через неприйняття ними політики, яку проводив Микола Прокопович на посаді попечителя Київської шкільної округи.

Достовірно відомо, що М. Василенко був членом однієї партії – конституційно-демократичної, або Партії Народної Свободи. Як зазначає більшість джерел, Микола Прокопович вступає до кадетської партії у 1910 р. [4-9]. Але його прізвище також зустрічаємо в списку членів київської групи кадетів, який було вилучено поліцією 26 листопада 1906 р. [10, арк.84]. Деякі товариші М. Василенка не сприйняли його рішення про вступ до кадетської партії і дорікали йому з цього приводу. Ось що, наприклад, писав В. М'якотін: «Про твою нову позицію почув я з великим сумом» [11, арк.339].

Слід сказати, що демократичні ідеї, закладені в програмі конституційно-демократичної партії ще в 1905 р., вельми приваблювали вченого. Багато його друзів по гуртку «бродників» і навіть сам його організатор професор І. Лучицький увійшли до київського комітету кадетської партії відразу після його створення. Микола Прокопович постійно підтримував з ними дружні і ділові стосунки, друкував статті з приводу з'їздів Партії Народної Свободи [12; 13; 14]. Тому цілком можливо, що серед документів, які були вилучені під час обшуку 26 листопада 1906 р. в київському комітеті кадетів, могло значитись і прізвище М. Василенка.

На підтвердження цих слів можна навести довідки із справ Київського міського жандармського управління. Крім того, що з них ми дізнаємось про активні контакти Миколи Прокоповича з кадетами, у них зустрічаємо інформацію, що він протягом 1906-14 рр. підтримував зв'язки з членами Української соціал-демократичної робітничої партії і Російської соціал-демократичної робітничої партії [10, арк.84].

Про активну співпрацю М. Василенка з Партією Народної Свободи ще до 1910 р. свідчить той факт, що він брав діяльну участь в IV конференції цієї партії, яка відбувалась 14-15 листопада 1909 р. Конференція була присвячена нараді парламентської фракції конституційних демократів з представниками місцевих груп партії. Микола Прокопович на цій нараді виступав як представник київських кадетів. З його виступу на конференції можна зробити висновок, що М.Василенко ідентифікував себе з київським комітетом Партії Народної Свободи. Так, наприклад, він вживає словосполучення «наш Комітет», «у нас звернули увагу» і т.д. Виступаючи, Микола Прокопович виклав головні зауваження до фракції конституційних демократів у III Думі. Найперше він наголосив на недостатньому її зв'язку з національними групами та ігнорування фракцією їх потреб. М. Василенко наводить приклад, що дві заяви про українську школу і мову були підписані меншістю кадетів. Далі він зазначив, що для київської групи, що діяла в різнонаціональному середовищі, ці прорахунки в діяльності фракції мають велике значення. Деякі національності починають з недовір'ям ставитися до конституційних демократів, і на майбутніх виборах у Києві це може мати фатальне значення. Крім того, Микола Прокопович відмітив, що при обговоренні питання про місцевий суд мало уваги звертається на вживання місцевих мов у судочинстві, а, мовляв, для «Південно-західного краю» це також має велике значення [15, с.147]. З протоколу конференції видно, як М. Василенко аргументовано відстоював свою позицію. Особливо він звертав увагу на складне питання про застосування української мови в освіті. Проте його домаганням активно протистояли російські кадети, які всіляко намагались применшити важливість українського питання. В результаті такої протидії пропозиції Миколи Прокоповича були проігноровані.

У деяких працях радянських науковців Миколу Прокоповича названо серед кадетів-масонів. Так, А. Аврех зазначає, що М. Василенко входив до організації «Масонство народів Росії». Як твердить дослідник, ця організація відіграла значну роль у поваленні самодержавства під час Лютневої революції 1917 р. Саме посилаючись на свідчення члена цієї організації М. Некрасова, А. Аврех вказує на те, що Микола Прокопович входив у її українську філію поряд з керівником бароном Ф. Штейгелем, Л. Писаржевським, М. Грушевським. На думку дослідника, ця українська організація вирізнялася серед інших своєю впливовістю [16, с.144].

Зустрічаємо в літературі також інформацію про те, що М. Василенко, М. Грушевський та Ф. Штейгель представляли київських масонів на їхньому конвенті влітку 1912 р. в Москві. Головним тут було питання конституювання російської масонської організації. Найбільше суперечок викликала назва майбутньої організації. Микола Прокопович підтримав М. Грушевського і виступив проти назви «Великий Схід Росії». Вони виступали за те, щоб забрати з назви слово «Росія». Проте перемогла «російська орієнтація» і з невеликим уточненням майбутню організацію було вирішено назвати «Великий Схід народів Росії» [17, с.53-54; 18, с.88].

Радянська дослідниця діяльності кадетів Н. Думова у своїй монографії відносить М. Василенка до групи так званих лівих кадетів, які відзначилися тим, що були членами масонських лож. До неї також входили Ф. Штейгель, Д. Григорович-Барський, С. Котляревський, І. Демидов та ін. За твердженням дослідниці, ця група виступала за об'єднання демократичних сил, і люди, які сюди входили, в масонстві шукали лише можливість здійснити цей задум [19, с.85].

Сучасна українська дослідниця О. Крижановська пов'язує М. Василенка з масонською ложою «Астрея», яка діяла в Києві на початку ХХ ст. [18, с.117; 20, с.21]. Проте більше в жодному джерелі чи науковому дослідженні не знаходимо підтвердження цього факту. Показово, що сама дослідниця обмежилась лише назвою ложі, до якої входив Микола Прокопович, не конкретизуючи його діяльність в цій організації і не відсилаючи при цьому до якогось конкретного джерела такої інформації.

Після вступу до конституційно-демократичної партії М. Василенко став активним її діячем, і залишався ним, доки вона не припинила свого існування. Микола Прокопович входив до київського комітету цієї організації, приймав активну участь у з'їздах партії та засіданнях її Центрального Комітету.

7 жовтня 1913 р. на засідання ЦК Партії Народної Свободи були запрошені представники київського комітету партії, зокрема і М. Василенко. Лідери київських кадетів виклали своє бачення українського питання, висловили ряд критичних зауважень на адресу правого крила кадетської партії і висунули ряд вимог. Зокрема, Микола Прокопович наполягав на необхідності зрівняння в правах «недержавних» національностей з «державними». Під «державними» він мав на увазі росіян, а під «недержавними» – усі інші національності Російської імперії [21, с.144].

Проти вимог українських кадетів доповнити програму партії пунктом про автономію України рішуче виступили П. Долгоруков і П. Мілюков. Ця суперечка знайшла своє продовження в пресі. Журнал «Українське життя» опублікував спеціальну анкету, яка слугувала зразком для перевірки великоросійських кадетів на «демократизм» в українському питанні. Кадетське керівництво, яке представляло інтереси великоросійської ліберальної буржуазії, не хотіло іти на поступки лібералам національних районів імперії. Про це свідчать подальші виступи М. Василенка, М. Славінського та інших представників ліберального крила українських кадетів [21, с.145].

Восени 1915 р. кадети-українці зробили спробу поінформувати деякі московські ліберальні кола з приводу складного культурного становища українців. До Москви у цій справі поїхали В. Науменко, А. Ніковський та М. Василенко. Докладних відомостей про деталі цієї поїздки немає. Проте, як припускає у своїй праці С. Наріжний, навряд чи Микола Прокопович приймав участь у діяльності цієї комісії як діяч українського табору; більш правдоподібно, що було використаного лише його зв'язки серед московських ліберальних кіл [22, с.7].

18-21 лютого 1916 р. М. Василенко брав активну участь у роботі VI з'їзду партії кадетів. Свій виступ на ньому він почав з характеристики тогочасної ситуації в Україні, вказавши на дезорганізацію, вщухання колишнього піднесення, що спостерігалось на початку війни, загострення національних протиріч в імперії, непосильність воєнного тягаря для бідних верств населення, на господарську розруху, яка особливо відчувалась на селі [23, с.248,249,283-285].

У іншому виступі на цьому ж з'їзді Микола Прокопович звернувся до проблем діяльності київських кадетів, підкреслюючи, що головну увагу слід звернути на організацію демократичних і громадських сил на місцях. Він вважав, що «місцеві партійні органи повинні намагатись бути в постійному спілкуванні і зв'язку з різними непартійними суспільними організаціями і установами». При цьому ставилось завдання, щоб для використання позапартійних організацій «партійні елементи працювали в них як кадети, групуючи кадетські сили і показуючи роль партії в країні». Тоді «підуть до кадетської партії й інші елементи, і вона не буде втрачати своїх прихильників» [19, с.40]. Важливою подією в

політичній кар'єрі М. Василенка було обрання його 20 лютого членом Центрального Комітету Партії Народної Свободи [23, с.304].

Підтримуючи виголошені на VI з'їзді М.Василенком тези, 13 березня 1917 р. Київський комітет Партії Народної Свободи делегував до Ради об'єднаних громадських організацій С. Крупнова, Г. Биховського, В. Косинського, М. Литвяка та М. Василенка. Останнього також було скеровано в члени Виконавчого комітету [24].

18-19 березня 1917 р. відбувся з'їзд партії кадетів у Києві, на який з'їхались члени партії з усіх українських губерній. На ньому Микола Прокопович доповів делегатам про обговорення в Центральному Комітеті питання про зміну програмного пункту, що стосується державності. Було вирішено ввести в програму партії вимоги демократичної республіки замість парламентської монархії. Це повідомлення було зустрінуте оплесками делегатів обласного з'їзду [25].

На другий день з'їзду з доповіддю про децентралізацію виступив Л. Чолгановський. Він зазначив, що Росія має бути федеративною демократичною республікою з національними автономіями, на зразок США. Доповідь викликала бурхливі суперечки. Великий виступ на захист її головної ідеї виголосив М. Василенко. Він, спираючись на історичні приклади, доводив необхідність найбільш широкій децентралізації державної влади на основі федеративного устрою майбутньої демократичної республіки, при якому кожен народ зможе вільно самовизначатись [26].

Наприкінці березня 1917 р. М. Василенка було обрано делегатом VIII Всеросійського з'їзду Партії Народної Свободи [27, с.71]. На цьому з'їзді, що проходив 9-12 травня 1917 р. в Петрограді, Миколу Прокоповича було переобрано членом її ЦК [23, с.658; 3, с.112]. Наприкінці липня 1917 р. по списку кадетської партії М. Василенка було обрано гласним Київської міської думи.

Будь-який напрямок діяльності конкретної людини не можна до кінця збагнути, не з'ясувавши його особистісний портрет, риси характеру і психологічного складу. В рівній мірі це ж стосується і «людини політичної», якою, безперечно був М. Василенко. На нашу думку, саме особистісні, людські якості М. Василенка, які є важливими й самі по собі, були одним з чинників його політичного світогляду з притаманними йому поміркованістю, толерантністю, гнучкістю.

Найбільше відомостей про характер та вдачу М. Василенка в різних публікаціях і спогадах подає Н. Полонська-Василенко. Перші її спогади про вченого відносяться до її юності, коли вона навчалась у жіночій Фундуклеївській гімназії в Києві, де викладав Микола Прокопович. Вона згадувала, що ставлення М. Василенка до учениць було надзвичайно лагідне і доброзичливе – не було випадку, щоб будь-яка дурниця, яку розказувала учениця під виглядом вивченого уроку, ні повне незнання, ніколи не викликали роздратованості, незадоволення: він тільки добродушно посміювався. Незадовільні оцінки ставив дуже рідко, а Perezдача іспиту з історії була справою рідкісною [28, арк.2].

В статті «М.П. Василенко і ВУАН», опублікованій в діаспорному журналі «Україна», Н. Полонська-Василенко так характеризувала свого другого чоловіка: «Надзвичайно лагідний, м'який, незлобливий, М. Василенко схильний був ідеалізувати людей. Треба було, щоб вже трапилася щось справді надзвичайне, щоб Микола Прокопович змінив про когось свою прихильну думку. Цікаво, що своє восьмимісячне перебування в Лук'янівській в'язниці (тут Н. Полонська-Василенко помилилася, у Лук'янівській в'язниці М.Василенко перебував два тижні, а вісім місяців у «Крестах» – авт.), він завжди згадував з якимось відтінком ідилічності й казав, що знайшов там багато порядних людей, не лише серед медичного персоналу, з яким підтримував дружні зв'язки аж до смерті, а навіть і серед адміністрації» [29, с.342].

М. Василенко не терпів нещирості та підлабузництва. Так, Н. Полонська-Василенко наводить два випадки. На спільному зібранні УАН обговорювалась кандидатура на дійсного члена видатного вченого, популярного лікаря, людини кришталевої чистоти Ф. Яновського. Проти нього виступив академік, математик, Д.Г. (найімовірніше це Д. Граве – авт.), який твердив, що не можна обирати на академіка людину, яка ходить до церкви і на вулиці хреститься на всі церкви. Микола Прокопович звернувся до Д.Г. і запитав, як же міг він сам колись у мундирі та при орденів читати «Діяння Апостолів» посеред Георгієвської церкви перед воскресною утреною? Д.Г. зніяковів і почав невдало виправдовуватись, мовляв, він читав по-грецьки, щоб мати практику з цієї мови. На іншому спільному засіданні УАН обговорювалась пропозиція уряду США дати якусь допомогу Академії. Той самий академік Д.Г. пропонував рішуче відмовитись від американської допомоги, бо ця пропозиція є образливою для радянської Академії. Тоді Микола Прокопович доторкнувся до піджака промовця (пошитого з темно-синього араського швейоту) і запитав його: «З якої матерії пошито цей костюм?». Веселий регіт зібрання був красномовним доказом доречності цього запитання [30, арк.5].

Кілька згадок про М. Василенка і, зокрема, його головування в «Комісії для виучування історії західноруського і українського права», подає у своїх мемуарах Л. Окиншевич. На його думку, Микола Прокопович «був ніби старшим і поважним другом» для членів Комісії [31, с.34], саме він вносив у її діяльність ту «атмосферу толерантності», завдяки якій вона стала однією з найпотужніших у

науковому відношенні установ ВУАН [31, с.29]. Характеризуючи М. Василенка Л. Окиншевич пише, що це була людина, «сповнена духовним світлом добра, такту і толерантності» [31, с.54].

Промовистим свідченням теплоти, яка була у взаєминах між двома вченими, є лист, написаний Л. Окиншевичем до Н. Полонської-Василенко з заслання в Казахстані від 24 жовтня 1935 р. У ньому колишній співробітник Миколи Прокоповича ділиться з дружиною академіка своїм сумом з приводу смерті М. Василенка і думками про нього: «[...] Важко уявити, що його вже немає. Ось уже скоро два роки, як я поїхав з Києва, від попереднього, від мого київського життя залишилось багато спогадів. Багато важких спогадів, є і хороші, але, коли думаєш про людей, то найсвітліші спогади про Миколу Прокоповича. І не тільки тому, що я йому багато в чому зобов'язаний, але й тому, що це дійсно була світла людина. [...] Багато можна було б сказати про нього і як про вченого, і як про людину. І ось – говорячи про людину, людину, яка, як всі інші, була сином свого часу, свого оточення, мала визначений шлях, про нього перш за все хочеться сказати, що в ньому було багато суто людських рис, людських з великої букви: справедливість, чистота у стосунках, широта поглядів, незлобивість...» [32].

М. Василенко являв собою взірць справжнього інтелігента. Йому була найвищою мірою притаманна та внутрішня інтелігентність, яка плекається в родинному колі і передбачає порядність, чесність, терпимість, доброту. Микола Прокопович був завжди готовий допомогти будь-якій людині, незалежно від того, як він особисто до неї ставився. Так, наприклад, у 1920 р., використовуючи свій авторитет в академічних колах, він допоміг вдові проф. Т. Флоринського – свого давнього політичного противника. Проте ця доброта і толерантність аж ніяк не виключала принциповості у питаннях науковості [33, с.109].

П. Скоропадський у своїх «Спогадах» так характеризує діяльність і особистість М. Василенка: «Професор Василенко [...] володів усіма чеснотами і недоліками наших професорів. [...] Микола Прокопович багато працював, але я його звинувачую в тому, що він хотів обновити склад своїх найближчих помічників, але так і не обновив. Я думаю, що тут відіграла роль його вроджена м'якість. А через це в нього в міністерстві було багато елементів, які діяли всупереч його вказівкам» [34, с.165].

Співробітник Київського музею Олександра III М. Могилянський, який у досліджуваній нами період належав до українських діячів ліберального напрямку в своїх спогадах писав, що «Микола Прокопович людина чесна, спокійна і добросовісна, багато праці вклав на формування першого кабінету міністрів П. Скоропадського» [35, с.92-93].

Таким чином, в період кінця 1900 – сер. 1910-х рр. остаточно скристалізувався політичний світогляд М. Василенка, який визначав його політичну поведінку в «дореволюційний» період. Його (світогляду) основними рисами були прагнення до демократизації імперії, перебудови її на національно-федеративних засадах, вільного розвитку національних культур її народів, насамперед українського при збереженні єдності імперії та лояльності до російської культури. Національний аспект світогляду М. Василенка можна визначити відомими з літератури (див. праці П. Магочія [36], І. Гирича [37], Я. Грицака [38], В. Даниленка [39]) поняттями «подвійна лояльність», «національний дуалізм», «гібридна національна свідомість», «етнопсихологічне роздвоєння», «існування на стику культур», хоча українська національна ідентичність, очевидно, переважала над російською. Вірогідно, що М. Василенко почував себе «етнічним українцем російської нації». Таким чином, в кін. 1900 – сер. 1910-х рр. відбулася остаточно кристалізація політичного кредо М. Василенка, а сам він став провідним діячем партії кадетів в Україні. Головним напрямком політичної діяльності Миколи Прокоповича в цей час було відстоювання позиції про необхідність децентралізації імперії та надання її народам, у тому числі й українському, політичної автономії.

Джерела та література

1. Голобуцький О., Кулик В. Український політичний рух на Наддніпрянщині кін. XIX – поч. XX століття: Дослідження / О. Голобуцький. – К.: Смолоскип, 1996. – 124 с.
2. Микола Прокопович Василенко. Бібліографія / Упоряд. В. Вороненко. – К.: Наукова думка, 1990. – 55 с.
3. Серков А. Русское масонство. 1731-2000: Энциклопедический словарь / А. Серков. – М.: РОСПЭН, 2001. – 1222 с.
4. Балицька О. Громадсько-політична діяльність української інтелігенції (березень 1917 р. – квітень 1918 р.): Дис... канд. іст. наук. – К., 1993. – 266 с.
5. Білоус А. Діяльність конституційно-демократичної партії в Україні під час першої російської революції (1905-1907 рр.): Дис... канд. іст. наук. – К., 1993. – 217 с.
6. Вороненко В. Микола Прокопович Василенко / В. Вороненко, Л. Кістерська, Л. Матвєєва, І. Усенко. – К.: Наук. думка, 1991. – 272 с.
7. Кістерська Л. Загублені президенти: (з історії Академії наук України) / Л. Кістерська, Л. Матвєєва. – К., 1991. – 48 с.
8. Падох Я. Микола Василенко історик і будівничий української державності (у 125-річчя його народження) / Я. Падох // 125 р. київській українській академічній традиції. 1861-1986.: Зб. – Нью-Йорк, 1993. – С.359-375.
9. Верстюк В. Діячі Української Центральної Ради: Біографічний довідник / В. Верстюк, Т. Осташко. – К., 1998. – 254 с.

10. Центральний державний історичний архів у м. Києві (далі ЦДІАУК). – Ф.274. – Оп.1. – Спр.3626.
11. Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України (далі ЦДАМЛМ). – Ф.542. – Оп.1. – Спр.45.
12. ЦДІАУК. – Ф.318. – Оп.1. – Спр.1759.
13. ЦДІАУК. – Ф.318. – Оп.1. – Спр.1760.
14. ЦДІАУК. – Ф.318. – Оп.1. – Спр.1111.
15. Съезды и конференции конституционно-демократической партии. 1905-1920 гг.: В 3 т. / Сост. О. Лежнева. – М. : РОСПЕН, 2000. – Т.2. – 655 с.
16. Аврех А. Масоны и революция / А. Аврех. – М. : Политиздат, 1990. – 350 с.
17. Николаевский Б. Русские масоны и революция / Сост. Ю. Фельштинский. – М. : Терра, 1990. – 199 с.
18. Крижановська О. Таємні організації в громадсько-політичному житті України (масонський рух у XVIII – на початку XX ст.): Навч. Посібник / О. Крижановська. – К. : «Аквілон-Прес», 1998. – 134 с.
19. Думова Н. Кадетская партия в период Первой мировой войны и февральской революции / Н. Думова. – М. : Наука, 1988. – 246 с.
20. Крижановська О. Історія масонства в Україні. Інформаційно-довідковий словник / О. Крижановська. – К., 1997. – 61 с.
21. Шелохаев В. Идеологии и политическая организация российской либеральной буржуазии 1907-1914 гг. / В. Шелохаев. – М. : Наука, 1991. – 229 с.
22. Наріжний С. М.П. Василенко і його наукова діяльність / С. Наріжний. – Львів, 1936. – 41 с.
23. Съезды и конференции конституционно-демократической партии. 1905-1920 гг.: В 3 т. / Сост. О. Лежнева. – М. : РОССПЭН, 2000. – Т.3. – Кн.1. – 832 с.
24. Киевская мысль. – 1917. – 15 марта.
25. Киевская мысль. – 1917. – 19 марта.
26. Киевская мысль. – 1917. – 21 марта.
27. Якупов М. Діяльність конституційно-демократичної партії в Україні (1917-1918 рр.) : Дис... канд. іст. наук. – К., 1994. – 198 с.
28. Інститут Рукопису Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського (далі ІР НБУВ). – Ф.42. – Оп.1. – Спр.285.
29. Полонська-Василенко Н. М.П. Василенко і ВУАН / Н. Полонська-Василенко // Україна (Париж). – 1951. – Ч.5. – С.337-345.
30. ІР НБУВ. – Ф.42. – Оп.1. – Спр.212.
31. Окиншевич Л. Моя академічна праця в Україні / Л. Окиншевич. – Львів, 1995. – 88 с.
32. ЦДАМЛМ. – Ф.542. – Оп.1. – Спр.210.
33. Калішевська І. Визначний історик і правознавець М. Василенко / І. Калішевська // Вісник АН УРСР. – 1991. – №6. – С.108-110.
34. Скоропадський П. Спогади. Кінець 1917 – грудень 1918 р. / П. Скоропадський. – К.; Філадельфія, 1995. – 493 с.
35. Могілянський Н. Трагедія України / Н. Могілянський // Архів руської революції. – М. : Тера ; Политиздат, 1991. – Т.6. – С.74-105.
36. Маґочій П. Українське національне відродження: нова аналітична структура / П. Маґочій // Галичина. Історичні есе. – Львів, 1994.
37. Гирич І. Архів М. Грушевського як джерело для вивчення діяльності визначних постатей українського руху (М. Грушевський, С. Єфремов, В. Липинський, М. Василенко) : Дис... канд. іст. наук. – К., 1995. – 185 с.
38. Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної української нації XIX-XX ст. / Я. Грицак. – К. : Генеза, 1996. – 360 с.
39. Даниленко В. «Інтернаціоналізація» радянської України (друга половина XX ст.) / В. Даниленко // Актуальні проблеми вітчизняної історії: Збірник наук. праць, присвячений пам'яті академіка НАН України Ю.Ю. Кондуфора. – К. : НАНУ, 2004. – Т.2. – С.210-252.

Рудько С.О. Деятельность Н.П. Василенко в партийных организациях и формирование его политического мировоззрения

В статье исследовано участие Н. Василенко в политических организациях Надднепрянской Украины. Осуществлена реконструкция его политической биографии, установлена взаимосвязь между историческим мировоззрением ученого и его национально-политическими ориентациями, воспроизведены факторы и эволюция общественно-политических взглядов историка и определена его роль в политических процессах, которые происходили в Украине в конце XIX в. – в первые полтора десятилетия XX в.

Ключевые слова: Николай Василенко, политическое мировоззрение, Партия Народной Свободы.

Rud'ko S.O. Activities of M.P. Vasilenko in party organizations and the formation of his political outlook

The article investigates the particpance of M. Vasilenko in the political organizations in Dnieper Ukraine. His political biography has been reconstructed, the relationship between his historical outlook of the scientist and his national political orientations has been established, factors and the evolution of social and political views of the scientist, has been reproduced and his role in the political processes has been defined, taking place in Ukraine from the late nineteenth century till the first one and a half decades of the twentieth century.

Keywords: Mykola Vasylenko, political worldview, Party of Popular Freedom.